

**A FÜGGETLEN KISGAZDAPÁRT BÉKÉS VÁRMEGYEI
SZERVEZETÉNEK KEZDETEIHEZ
(1929–1933)**

– Kocsor János –

A történetírás számára közismert tény, hogy a *gróf Bethlen István* vezette Egységes Párt létrejötte, s azon belül az egykori Nagyatádi-féle kisgazdapártiak háttérbe szorítása, majd *Nagyatádi Szabó István* halála után a birtokos parasztság Magyarországon nem rendelkezett önálló párttal. Az 1926-os országgyűlési választásokat követően a parlamentben maradt *Mayer János* vezette kis létszámú kormánypárti kisgazdafrakció nem volt alkalmas a szavazati joggal rendelkező és a helyi hatalomban részes paraszti réteg érdekeinek hiteles megjelenítésére.

A politikai érdekérvényesítés lehetőségének hiánya általában önmagában is ösztönzőleg hat a szervezkedésre, ám a birtokos parasztságnak egy új párt létrehozásához elvezető mozgalma az 1929-1933-as gazdasági válság beköszöntével öltött nagyobb méreteket. A válság leginkább a mezőgazdasági termelést érintette, és ha nem is szüntette meg teljesen a parasztság egyes rétegei közötti ellentéteket, de elősegítette azok egymáshoz való közeledését, egyidejűleg eltávolította a közép- és a gazdagparasztságot az uralkodó osztályoktól. Lehetővé vált egy főként a birtokos parasztságra támaszkodó, de töredékföldes és agrárproletár elemeket is tagjai közé toborzó, sőt a vidéki polgári-értelmiség és kisiparosság egy részét is felölelő gyűjtőpárt megteremtése.

A szervezkedés helyszínei vidéken a főként a parasztság felső és középső rétegeit tömörítő művelődési, gazdasági érdekvédelmi egyesületek, a gazdakörök voltak. Az iránymutatást, az elvi tisztázást segítette *Tildy Zoltán* újságja, a *Magyarföld*, s *Nagy Ferenc* cikkei a *Pesti Hírlapban*.

1929 ősztől a Dunántúlon főként Tolna és Baranya megyében, a Tiszántúlon és a Duna-Tisza közének déli részén, Békés, Bihar, Hajdú és Csongrád megyében élénkült meg a parasztság. Hamarosan két jól elkülöníthető irányzat jött létre: egy mérsékeltebb szárny *Nagy Ferenc-Tildy Zoltán* vezetésével - ehhez csatlakoztak megyénk kisgazdacsoportjai is - és egy radikálisabb bihari, *Szabó Pál* íróval és *Nagy Lajos* bojti tanítóval az élen. A két áramlat közötti fő különbség a kormányzathoz való viszony meghatározásában volt. Míg a Nagy Ferenc-Tildy Zoltán-féle irányzat nem helyezkedett eleinte következetesen ellenzéki alapra, Szabó Pálék igen, s egy önjerejére támaszkodó demokratikus parasztmozgalmat akartak.¹

¹ A kisgazdamozgalom elindulására, a pártalapításra vonatkozólag lásd: *Vida István*: A Független Kisgazdapárt békési programja. Történelmi Szemle, 1967. 1. sz. (A továbbiakban: *Vida István*, 1967.) 76-100.; *Tóth Gábor*: Ellenzéki politikai mozgalmak a Tiszántúlon a harmincas években 1929-1939. Bp. 1982. (A továbbiakban: *Tóth*, 1982.) A bihari Kisgazdapárra vonatkozólag: *Szabó Pál*: Nyugtalan élet. Harmadik könyv. Bp. 1973. Az írás jegyében. 15-17. fejezet. 163-195.; *Vida István*: Bajcsy-Zsilinszky Endre és a Bihar megyei Független Kisgazdapárt megalakulása. Békési Élet. 1986/3. 286-295. (A továbbiakban: *Vida*, 1986.); A Kisgazdapárt elindulására, különösen a dunántúli mozgalomra vonatkozólag értékes adatok találhatóak: Vörös Vince emlékiratai. (Kézirat) Munkácsy Mihály Múzeum Adattára, 1867/1986. 8-20.

Békés megye a mozgalomtól a pártalapításig

Az 1930-ban készült felmérés szerint a történelmi Békés megye lakosságának 66,95%-a élt mezőgazdaságból. Ez az arány a legmagasabb a gyulai járásban (78%) a legkisebb a gyomaiban volt (65%). 50% alá csak a városokban, Gyulán (36,7%), Békéscsabán (42,6%), valamint Orosházán (47,7%) esett.

Az 1935-ös birtokstatisztikai adatok szerint az 1000 hold feletti nagybirtokok igazi hazája a gyulai járás, ahol a földterület 57%-át foglalták el, utána a szeghalmi következett 33%-kal. A községek közül Újkígyós, Gyulavári, Doboz határának 64-67%-át tették ki a nagybirtokok, a szeghalmi járásban Vésztőének 46%-át. A megye többi járásában arányuk a földterületből 19-12,4% között mozgott. A 200-1000 hold közötti középbirtokok legnagyobb mértékben az orosházi járásban részesedtek a földterületből, 12,4%-kal (Orosháza és Tótkomlós határában viszont ez az arány csak 4%, illetve 2,3% volt). Magas volt még a szeghalmi járásban, majdnem 10%, és a gyomaiban: 9,3%.

A paraszti gazdaságok kategóriánkénti aránya számuk és területük szerint a harmincas években a következőképpen alakult.

1. Az összes gazdaság számának százaléka
2. Az összterület százaléka

		1 kat. holdnál kisebb	1-5 kat. hold	5-10 kat. hold	10-50 kat. hold	50-200 kat. hold
Békési járás	1.	32,82	35,11	12,21	18,44	1,21
	2.	1,37	10,16	10,09	17,86	9,98
Gyomai járás	1.	36,16	26,35	10,4	24,76	1,79
	2.	1,05	5,75	6,43	48,2	12,51
Gyulai járás	1.	40,8	37,49	9,95	9,85	0,37
	2.	1,49	9,27	7,76	16,67	3,28
Orosházi járás	1.	46,32	33,28	8,33	11,09	0,71
	2.	2,23	12,14	9,42	35,77	8,94
Szarvasi járás	1.	34,77	41,95	9,9	19,21	1,6
	2.	1,29	9,74	8,72	45,34	14,34
Szeghalmi járás	1.	34,15	33,54	12,98	15,86	2,88
	2.	0,77	6,85	6,92	23,68	18,76

	1 kat. holdnál kisebb	1-5 kat. hold	5-10 kat. hold	10-50 kat. hold	50-200 kat. hold
Békéscsaba 1. város	53,31	22,28	8,1	14,51	1,63
2.	2,15	8,23	8,83	46,53	19,16
Gyula 1. város	0,46	27,17	11,22	13,69	1,62
2.	1,88	9,74	11,13	42,2	18,45

Természetesen ezek az arányok a járásokon belül településenként és földminőség szerint változtak. Az alábbiakban a kisgazdamozgalomban élenjáró négy község adatait ismertetjük:

	1 kat. holdnál kisebb	1-5 kat. hold	5-10 kat. hold	10-50 kat. hold	50-200 kat. hold
Békés 1	29,24	38,5	12,89	18,13	1,06
2	1,18	10,71	10,16	39,8	9,18
Mezőberény 1	41,51	27,81	22,3	17,34	1,17
2	1,84	9,71	11,62	48,89	11,05
Szeghalom 1	37,56	25,32	11,02	19,95	5,32
2	0,7	4,01	4,84	26,46	29,74
Vésztő 1	42,28	42,28	15,75	11,96	0,45
2	0,9	12,13	10,9	19,35	3,78

A témánk szempontjából legjelentősebb gazdag- és középparaszti réteg közül az első a szeghalmi járásban volt a legerősebb, míg a középparasztság a gyomai és a sarvasi járásban a legszámottevőbb, de e két rétegnek viszonylag jelentős volt a súlya a békési és az orosházi járásban is. A megyei átlag fölött volt a két város gazdag- és középparasztságának számbeli aránya és a földterületből való részesedésük is.²

A szegényparasztság földtulajdonból való részesedése sehol sem érte el az összterület negyedét. Az 5-10 holdig terjedő kisparaszti gazdaságok számbeli részesedése 10% fölé a békési, a szeghalmi és a sarvasi járásban emelkedett. Az 1-5 holdas törpebirtokosok sú-

² Összegzésünkhöz a következő statisztikai kimutatásokat használtuk: Magyar Statisztikai Közlemények Új sor. 86. kötet. 1930 évi népszámlálás 2. rész, 41, 44, 45, 50.; Magyar Statisztikai Közlemények 105. köt. Magyarország mezőgazdaságának főbb üzemi adatai. Bp. 1938. 290, 299.

lyát és jelentőségét tekintve az egyes járások között jelentős eltérések voltak. A legkisebb a gyomai járásban, legnagyobb a gyulaiban volt.

Az 1 holdnál kisebb, önellátásra már végképp képtelen gazdaságok részesedése Békéscsabán a legmagasabb, meghaladta a gazdaságok felét. utána az orosházi és a gyulai járás következett. A szeghalmiban és a gyomaiban 37-36%, a szarvasi és a békési járásban 34-32%.

Békés megyében az agrárágazatban a növénytermelés monokulturális jelleget mutatott, kiemelkedett a búza és a kukorica termesztése (a kettő együtt a vetésterület több mint 70%-át foglalta el).³ Az állattenyésztésben vezetett a sertés és a baromfityenyésztés, melyekben a szegényparasztság és a földnélküli rétegek is egyenrangú szerepet játszottak a közép- és a gazdagparasztsággal.

A válság idején az alacsonyra esett termény- és állatarak miatt a mezőgazdasági termelés gazdaságtalan lett. 1931-1935 között az értékesítési árak általában a termelési költségeket sem fedezték. A föld ára leesett, a bankok a becsérték 25-30%-a erejéig nyújtottak kölcsönt magas kamattal.

*

Megyénkben a válság hatására a Bethlen-kormány agrárpolitikájával szembeni elégedetlenség a gazdakörök tagjai között 1929 őszére már széles körben elterjedt. Amennyire ma megállapítható, a Békésmegyei Kisgazdák Egyesületének 1929. szeptember 29-én tartott választmányi gyűlésén jelölték meg először hivatalos fórumon a bajok forrásaként a Nagyatádi-féle kisgazdapárt megszűnését. *Borgulya Pál*, volt országgyűlési képviselő, szarvasi gazda a kormány kisgazdaellenes politikájának okát e réteg politikai súlyának elvesztésében látta, "aminek szülőoka, hogy a párt önállóságát elvesztette, és beolvadt az egységspártba."⁴ *Bartolf Márton* mezőberényi kisgazda, miután csatlakozását fejezte ki az elmondottakhoz, kijelentette: "mióta a kisgazdapárt beolvadt az egységes pártba, a törvényalkotásban nem hogy jóindulat, hanem ellenkezőleg, bizonyos mellőzés tapasztalható a gazdatársadalom iránt".

A választmány a parasztságot sújtó gazdasági problémák megvitatására október 20-ára rendkívüli közgyűlést hívott össze. A Békéscsabán rendezett nagygyűlésen a korabeli tudósítás szerint a jelenlévő kormánypárti képviselők "igen unalmas, színtelen, hogy ne mondjuk, élettelen szerepet vittek". Az egységes pártiak "szinte maguk is érezték, hogy fonák helyzetbe jutottak, mikor a kormányt is, a népet is képviselni akarták egyszerre".⁵ Az elnök, *Csizmadia András* felszólalásait nyugodtan hallgatták végig, de a másik két jelenlévő országgyűlési képviselő, *dr. Zeőke Antal* és *Tóth Pál* beszédeit kormányellenes közbekiabálásokkal zavarták meg. Az egyesület történetében először nem üdvözölte a közgyűlés sem a miniszterelnököt, sem a földművelésügyi minisztert, és nem szavazott bizalmat nekik.

A gyulai, gyomai, szarvasi felszólalók (*dr. Csige Varga Antal*, *Pikó Béla*, *Borgulya Pál*, *Metz József*, *dr. Schriffert Ferenc*, *Batári Antal* és még mások) több, a későbbiekben

³ A témára vonatkozólag lásd: *Szabó Ferenc*: Békés megye gazdasági és társadalmi fejlődésének főbb vonásai a XVIII. század elejétől napjainkig. In: Békés megye gazdasági földrajza. Főszerk.: Krajkó Gyula. Békéscsaba, 1974. 154-166. o.

⁴ Békésmegyei Hírlap, 1929. október 1.

⁵ A gyűlés lefolyására lásd: Békési Hírlap, 1929. október 26.; Békésmegyei Hírlap, 1929. október 22.

is szereplő követelést megfogalmaztak: takarékoság a közszférában, adócsökkentés, a termékértékesítés megszervezése, közraktárak létesítése, a tőzsde megrendszabályozása, olcsóbb vasúti tarifák stb. Dr.Csige-Varga Antal ügyvezető-igazgató indítványára a miniszterelnöknek benyújtandó határozati javaslatot fogadtak el, melyben a legfontosabbakat rendszerbe foglalták. Az ebben szereplő követeléseik jelzik, hogy a parasztság kisáru-termelő rétegei a gazdasági válság idején a nyomást elsősorban a bankok és az agrártermékek kereskedelmét kézbentartó kartellek részéről érezték. A magyar vámpolitikát a mezőgazdasági termelés igényeihez akarták igazítani, s olyan kompenzációs nemzetközi szerződések kötését kívánták, melyek lehetővé tennék a magyar agrártermékek piacának bővítését, ugyanakkor olcsó ipari cikkek behozatalát, az agrárról megszüntetését eredményeznék. Az eladósodás enyhítésére a kamatláb törvényes voltának 12%-ban való megállapítását, külön gazdahitelek létrehozását kérték. Általános paraszti követelésnek tekinthető a közigazgatásnak a trianoni határokhoz igazodó egyszerűsítése és olcsóbbá tétele.

Annak ellenére, hogy egyik-másik felszólaló hevesen támadta a kormányt, nem foglaltak el következetesen ellenzéki álláspontot. Határozati javaslatuk szerint az egyesület "indítatva érzi magát, hogy a legsötétebb aggodalommal telve kérik a kormányt olyan sürgős és gyökeres intézkedések haladéktalan megvételére, amelyek alkalmasak a magyar földművestársadalmat a végpusztulástól megmenteni". De már nem kívántak pusztán a kormányra és annak pártjára hagyatkozni. A gyűlés jelentőségét éppen az adja, hogy Borgulya Pál szarvasi kisgazda felvetette a Nagyatádi-féle Kisgazdapárt újraalakításának gondolatát, amire "viharos éljenzés és helyeslő felkiáltás volt a válasz". " Alapszabályaink értelmében ezt a politikai kérdést nem tárgyalhatjuk ugyan meg, s nem hozhatunk benne határozatot, de az egyesület állásfoglalása így is világos és félre nem magyarázható" - állapította meg Csizmadia András elnök.

Tanulságos idézni, hogy miben látta a szarvasi gazda az önálló Kisgazdapárt létrehozásának politikai hasznát: 1. "Az önálló kisgazdapárt ... támogathatja ugyan a kormányt, de támogatásának árát szabhatja". 2. "...a mai helyzet mellett a kisgazdák és földművesek táborából hovatovább nagyobb tömegek mennek a nemzetközi szociáldemokratapárt karjaiba, ami azonnal megszüntethető, ha újra életre keltjük a demokratikus szellemű kisgazdapártot". Tehát nincs szó a kormánytól való végleges elhatárolódásról. Borgulya olyan mérsékelt pártot képzelt el (és minden bizonnyal rajta kívül mások is), amely a kormány magatartásához szabná ellenzékiségét, avagy kormánypártiságát. A második idézetből első olvasatra a legszembetűnőbb a munkásmozgalom-ellenesség. A radikalizáló tényezőnek és az internacionalizmusa miatt nemzetietlennek tartott SzDP ez idő tájt megélenkülő falusi tevékenységét nemzeti alapon való szervezkedéssel kívánta ellensúlyozni. De ugyanilyen fontosnak tartjuk, hogy az idézetből kiolvasható a földmunkásságnak a leendő pártba való toborzásának gondolata, és ami nem elhanyagolható, egy demokratikus szellemű pártba.

A szándék tehát megszületett az új párt létrehozására, a mozgósító - és mint ismeretes országon is üttörő jelentőségű - programra sem kellett soká várni. Ugyanez év decemberében a mezőberényi gazdakörben több értekezletet tartottak, melyek során országos szervezkedés elindítását határozták el, s megbízták Bartolf Márton és *Schultz Mihály* terménykereskedő-kisgazdát, *Szabó Árpád* iskolaigazgatót, valamint az agrárproletariátus képviselőjében *Filó Sámuel*t a Földmunkás és Törpebirtokos Olvasókör elnökét egy program kidolgozásával.

Mezőberényi program néven ismertté vált tervezetük Nagyatádi Szabó István politikai hagyatékának felelevenítése, szellemi elődként ennek megfelelően - a 48-as függetlenségi örökségből adódóan a jobbágyfelszabadító Kossuth Lajos mellett - a halott kisgazdavezért jelölték meg. Helyenként csaknem szó szerint megismételték pártjának 1909-es szentgáli, valamint 1910-ben közétett programját.⁶ Bevezetője rávilágít mindazokra az okokra, amelyek a kisgazdamozgalom kialakulásához vezettek: értekezletük "... látva a lecsonkított és életfeltételeitől megfosztott ország súlyos gazdasági vergődését, a falu népének elviselhetetlen terheit és ennek folytán az egyre fokozódó elkeseredést, látva továbbá az általános munkanélküliséget, mely a szegényebb néposztályt már-már újra a legszélsőségesebb irányzatokba hajtja..." határozta el a szervezkedést. Az indító okok tehát: a válsággal növekvő gazdasági terhek, az általános elégedetlenség, a fokozódó társadalmi feszültség, ezzel együtt a "szegényebb néposztályok" radikalizálódásától való félelem. A programalkotók kerülni igyekeztek a kormánypárttal való nyílt szakítást. (Holt, mint láttuk, egyik szerzője, Bartolf Márton is az önálló párt hiányában látta a gazdátársadalom politikai mellőzöttségének okát.) Az érdekérvényesítés eszközéül szolgáló politikai szervezeti formát "egy erőteljes" mozgalomban határozták meg, melynek célja a "falú népét" egy táborba tömöríteni, " hogy a kormánynak a fenyegető gazdasági katasztrófa elhárításában segítségére lehessen...". A konkrét követelések ismeretében könnyű belátni, hogy azok jórészt megvalósítása valójában nem volt remélhető a kormánnytól. A vele szemben megmutakozó lojalitásnak, a nyílt konfrontáció kerülésének oka nemcsak a programalkotók mérsékelt politikai beállítottságában keresendő, hanem abban is, hogy ettől remélhették mozgalmuk kibontakozásának megkönnyítését. Egyelőre tehát várakozó álláspontra helyezkedtek, s a kormányszert igyekeztek cselekvésre ösztönözni.

A tervezet felsorolja azokat a társadalmi rétegeket, melyek érdekében a mozgalom fel kíván lépni: a birtokos parasztság, a földmunkásság és a falusi kisiparosság. Ezeknek a rétegeknek összefogása nem új gondolat, Nagyatádi Szabó István már említett programjaiban is szerepel. A program alap gondolata: Magyarország agrárállam, ezért a mezőgazdaságnak elsődlegességet kell élveznie. A tervezet erőteljes banktöke és nagyiparellenesség, és enyhébb nagybirtok-ellenesség jellemzi, a földreformot lényegében nem érinti. A főbb követelések: általános, egyenlő, titkos választójog, progresszív adózás, ingyenes népoktatás, a közigazgatás csökkentése és egyszerűsítése, a kartellek megrendszabályozása, a bank- és uszatorvény megalkotása, a bankhitelek olcsóbbá tétele, a mezőgazdasági termékek külföldi vámjának mérséklése, a latifundiumok és a holtkézi birtokok felszabadítása révén állami támogatással kisbirtokok és örökbirtokok alakítása. Ezekon kívül bizonyos szociális intézkedéseket is akart: a rokkant- és lelelencügy, az elaggott szegény emberek gondozásának rendezését, a vagyontalanok és a havi 60 pengőnél kevesebb jövedelmű családok ingyenes gyógykezelését. Utolsó pontja - a korszakban általánosnak tekinthetően - a trianoni békeszerződés revízióját követelte.

⁶ A mezőberényi programot elemzi: *Vida.*, 1967. 78-79. Az Alföldi Függetlenség után a Föld c. újság 1930. január 11-i száma közölte. Nagyatádi Szabó István pártjának 1909-es szentgáli, valamint 1910-es programját közli: *Mérei Gyula*: A magyar polgári pártok programjai (1867-1918). Budapest, 1971. 350-353.; A Független Kisgazdapárt mezőberényi történetére vonatkozólag lásd még: Köteles Lajos: Az ellenforradalmi rendszer kiépítése. Az 1920-as évek. A gazdasági világválság időszaka Mezőberényben (1919-1933). In: Mezőberény története. I. kötet. Szerk.: *Szabó Ferenc*. Mezőberény, 1973. 344-346.

A mezőberényi kezdeményezők érdeme, hogy megyénk, közelebről a békési járás, élenjáró szerepre tett szert az országos kisgazdamozgalomban. A programot először az *Alföldi Függetlenség* című helyi lap 1930. január 5-i száma közölte, innen átvette *A Föld* című budapesti újság, országosan is ismertté téve. Ennek köszönhetően a mezőberényieket meghívták a dunántúli Felsőnyékre, az ország különböző kisgazda csoportosulásainak összefogása, a pártalapítás előkészítése céljából január 20-23-án tartandó kisgazdakongresszusra. Előzőleg Bartolf Márton január 19-én ismertette a programot Békésen a helyi kisgazdakörben, amely azután kimondta az országos mozgalomhoz való csatlakozást. A felsőnyéki gazdakongresszuson - melyen a békési járásból tizenketten vettek részt - a mezőberényi tervezetet Schultz Mihály terjesztette elő, "amit a tömeg harsogva éljenzett és teljes egészében el is fogadta." A szentgáli és a mezőberényi program és a felsőnyékiek által összeállított tervezet alapján egységes platformot dolgoztak ki.⁷

Még ugyanebben a hónapban a mozgalom két országos hírű vezetője, Nagy Ferenc és Tildy Zoltán Mezőberénybe jött, ahol megvitaták az egységesített terveket és követeléseket. Országos pártpropaganda indítását határozták el, melynek irányításával Tildy Zoltánt bízták meg.⁸

Felsőnyék után a pártalapítás felé vezető út következő kiemelkedő állomása a budapesti Sylvester Nyomdában 1930. márciusában tartott értekezlet volt, ahol ideiglenes szervezőbizottságot hoztak létre. Ügyvezetőjének Bartolf Mártont választották meg - egyéni érdemeinek elismerésén túl minden bizonnyal a mezőberényi szervezkedés elismeréseként is.

Az irányító szervezet megalakítása után az ország több pontján mozdultak meg a kisgazdák. Megyénkben a Békésmegyei Kisgazdák Egyesületének 1930. március 30-án Mezőberényben tartott éves közgyűlésén a jelenlévő egységes pártiak minden igyekezte ellenére élesen bírálták a kormány politikáját. Követeléseik új elemet nem tartalmaztak, de a gyűlés izzó hangulata jelezte a kormány iránti türelmük fogytát. Nagy jelentőségű alapszabálymódosítást fogadtak el, mely szerint a jövőben nemcsak gazdasági kérdésekkel foglalkoznak, hanem a politikai szervezkedést is programjukba iktatják, és tagjaik sorába ezután földmunkásokat is felvesznek.⁹

1930 tavaszán-nyarán a mérsékelt szárny vezetői előtt is egyre nyilvánvalóvá vált, hogy kívánságaik teljesítését a kormánytól hiába várják, egyedül saját erejükre támaszkodhatnak. Ösztönzőleg hatott az országos pártalapításra a Bihar megyeiek példája is. Erőteljesebb szervezőmunkájuk eredményeként az 1930. június 29-ére összehívott derecskei nagygyűlésükön - melyen Nagy Ferenc, Tildy Zoltán, valamint több vármegyéből jött küldött mellett ott voltak a mezőberényiek is - kimondták a Kisgazdapárt megalakulását. Kidolgozott program híján azonban Szabó Pálék nem állhattak egy országos szervezkedés élére. Ahogy a mozgalom mérsékelt szárnya lassan feladta a kormány iránti illúzióit, a bihariak is feladták önállóságukat, s elfogadták az előbbieket vezetését.¹⁰

⁷ Békési Hírlap, 1930. január 26. A felsőnyéki kongresszusról: *Vida*, 1967. 79-80. Továbbá: *Tóth*, 1982. 41.

⁸ Pártunk harca a demokráciáért. (A Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt története) Szerk.: dr. *Dömötör László, Szilágyi István*. (1947) 18.; *Vörös Vince* emlékiratai, 13.

⁹ Békési Hírlap, 1930. április 2.

¹⁰ *Vida István*, 1967. 82.; *Tóth Gábor*, 1982. 42.; *Vida István*, 1986; *Szabó Pál*: Nyugatalan élet. 168-169. Megemlítjük, hogy a szakirodalom az országos zászlóbontást siettető tényezők között az agrárválság elmélyülésén kívül számon tartja még az MSzDP agrárprogramjának elfogadását 1930 szeptemberében, az országgyűlési választások közeledtét is. *Vida*, 1967.; *Tóth Gábor*, 1982.

A mozgalom egységének megteremtése után szeptembertől gyorsan haladt előre az új párt szervezése. Az országos zászlóbontást megelőzve 1930. szeptember 21-én megalakították az FKgP békési csoportját, mely feladatul kapta az országos nagygyűlés előkészítését. Az alakuló ülésen a résztvevők nagy részét a birtokos parasztok mellett a földmunkások adták. A szónokok közül Bartolf Mártont érdemes idézni, mivel beszéde jól példázza a kormánnyal szembeni magatartásuk megváltozását, rávilágít annak okára, s arra, hogy miképp képzelték el a kibontakozás felé vezető utat. "Bajainkat feltártuk, de segítség nem jött, sőt a viszonyok egyre jobban elmérgesedtek. Nincs más választás számunkra, mint még erőteljesebben folytassuk a megkezdett munkát, hogy lassanként felkészülhessünk a következő választásokra és olyanokat küldjünk be érdekeink védelmére, akikhez a falu népe bizalommal lehet még" - mondotta.¹¹

A gyűlés záróaktusaként megválasztották a - feltűnően nagy számú -vezetőséget. Elnök *Megyeri Sándor*, több mint 600 holdas nagygazda, társelnök *Kiss M. Lajos* lett. 16 alelnököt, jegyzőket, titkárokat, végrehajtóbizottságot választottak, valamint 120 tagú választmányt.¹²

Ilyen előzmények után került sor a Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt zászlóbontására 1930. október 12-én. A délelőtti folyamán előzőleg megalakították a Békés megyei szervezetet, melynek elnöke Bartolf Márton lett. Az országos nagygyűlés délután két órakor kezdődött a községháza udvarán, több ezer fő részvételével. Mezőberényből mintegy hatvan kocsi szállította át az érdeklődőket, de távoli vidékekről is eljöttek. Az ünnepi szónok a párt elnöki posztjára előzetesen felkért nagyigmándi kisgazda, felsőházi tag, *Sziji Bálint* lett volna, de ő egy kisebb balesete miatt nem lehetett jelen. Üzenetét Bartolf Márton olvasta fel. A többi szónok Nagy Ferenc, Filó Sámuel, Tildy Zoltán volt.

A szónokok elsősorban a szervezkedés jelentőségét hangsúlyozták. Nagy Ferenc többek között a párt "függetlenségéről", vagyis jobbra és balra való el nem kötelezettségéről szólt, Tildy az "igazi" parlament hiányáról. A beszédek feltűnő közös vonása, hogy valamilyen módon mindegyik igyekezett a kisgazdaszervezkedésnek a szélsőséges- elsősorban kommunistaelenségét hangsúlyozni. Sziji Bálint - egyébként a birtokos parasztság szerepét eltűző - megállapítása szerint: "...a kisgazdatársadalom érzi azt, hogy ez a réteg az a védőgát, amelyen a bolsevista mozgolódások mindig hajótörést fognak szenvedni..." Nagy Ferenc a földmunkásokról szólva kijelentette, hogy kisgazdát kell csinálni belőlük, "de nem úgy, hogy most már neki a lánccal a nagybirtoknak", majd később felszólította ezt a réteget, hogy "ne engedjék magukat nemzetbontó szélsőséges irányzatok szekere elé fogni." Mintegy feleletként Filó Sámuel földmunkásköri elnök a nevükben fogadalmat tett: "a magyar társadalomnak ez a rétege soha sem fog eltántorodni a hazafias eszmétől". Tildy Zoltán szerint a kisgazdák a válság közepette nem úgy jelentkeznek a politikai életben, "mint lázadó vád, hanem éppen most, amikor egy szörnyű tragédia után, legnehezebb idők jöttek el, kér részt az ország megtartásának munkájából"¹³

A szónokoknak a "lázító" szélsőségektől, a "nemzetietlen" munkásmozgalomtól való egymást követő nyomatékos elhatárolódása, azzal való szembe fordulása nemcsak a jelenlévőknek szólhatott. Időben nem voltak messze az 1930. szeptember 1-én lezajlott bu-

¹¹ A gyűlés lefolyásáról lásd: Békési Hírlap, 1930. szeptember 28.; Magyarföld, 1930. szeptember 28.

¹² Aelnökök lettek: Z. Bereczki Gábor, V. Balogh Gábor, Cs. Szathmári Gábor, B. Hidvégi Imre, B. Kovács Gábor, Sitkei János, Szántó János, Cs. Varga András, K. Szabó Sándor, Domokos István, Balogh László, Bakos Gábor, Szabó László, Hidvégi István, Sajti János és Varga János. Békési Hírlap, 1930. szeptember 28.

¹³ Békési Hírlap, 1930. október 19.; Alföldi Függetlenség, 1930. október 19.

dapesti nagy munkástüntetéstől, amely sokkolta az uralkodó osztályokat. Az ezt követő politikai légkörben a bethleni kormányzati rendszer válságának mélyülésével a belügyi kormányzat, a jobboldali körök fokozottan forradalmasító tényezőt gyanítottak minden ellenzéki szervezkedésben. A hatósági atrocitások elkerülése, a szabadabb mozgástér megteremtése érdekében a pártvezetés szükségét érezhette egy ilyen jellegű gyanú cáfolásának, sőt annak ellenkezője bizonyításának.¹⁴ A "szélsőségmentesség" összekapcsolva a parasztságnak a társadalomban, a gazdasági életben betöltött szerepe jelentőségének hangsúlyozásával - olykor túlértékelésével - érvül szolgált a pártalapítás, követeléseik jogosságának igazolására. "Nem vagyunk mi vad ellenzékiek, de ... a nemzetnek erre a megmozdulásra szüksége van, mert az országot csak a magyar föld népének őseréje és újjászületése fogja romjaiból felépíteni" - mondotta Nagy Ferenc.

A szónoklatok után a vármegyék küldöttei jelentették be csatlakozásukat, majd Bartolf Márton ismertette a párt új programját.¹⁵ A tervezet Nagy Ferenc és Tildy Zoltán munkája. Összeállítói ismét Nagyatádi Szabó Istvánhoz nyúltak vissza. Annak 1919-ben keletkezett programját vették alapul, de természetesen felhasználták a mozgalom korábban keletkezett programjait is. Követeléseit a fennálló politikai-gazdasági rendszernek – elsősorban a gazdag- és középparasztságnak – megfelelő megreformálására irányultak. Ugyanakkor ezek a követelések nem egy ponton egybeestek más paraszti, valamint kispolgári rétegek érdekeivel is, s akadt köztük olyan is, amelyik kimondottan a földmunkásság helyzetén kívánt javítani.

Politikai célkitűzései a közélet, az államszervezet demokratizálására irányultak. A mezőberényi programhoz képest az egyik legfontosabb változás, hogy nem általános, egyenlő, csak titkos választójogot követelt, ami visszalépést jelentett. Hangoztatta viszont a gyülekezési, egyesülési és sajtószabadság intézményes védelmének szükségességét. Kívánta a képviselőház tiszta képviseleti rendszerének megőrzését, és a felsőház érdekképviseleti kamarává alakítását. Gazdaságpolitikai elképzeléseinek természetesen továbbra is a mezőgazdaság fejlesztésének elsődlegessége maradt az alapja. Ennek megfelelően mind az eddigi programoknak, mind a békésinek is az erőteljes banktöke- és kartellellesség az egyik legfőbb jellemvonása. Szorgalmazta a gazdasági élet teljes szabadságát, a monopóliumok eltörlését, s az államnak csak segítő, rendszabályozó szerepet szánt. A mezőberényi programhoz képest mérsékelt előrelépés történt a földkérdés terén. A hitbizományok és az összes többi kötött birtok szabaddá tétele, valamint a nagybirtok egy részének kisajátítása révén kívánta földhöz juttatni az agrárproletárokat, valamint erősíteni a kis- és törpebirtokosokat. A megvalósítás minden részletét - kárpótlással vagy anélkül, mekkora területet sajátítanak ki a nagybirtokokból, milyen nagyságú földet osztanak stb. - azonban homályban hagyta. A szociális kívánságok között találjuk a vagyontalan és jövedelem nélküli vagy kis jövedelmű családok ingyenes gyógykezelésének, a mezőgazdasági cselédek jogviszonyai rendezésének, lakás- és bérviszonyai ellenőrzésének, a munkanélküliség leküzdésének követelését.

Az FKgP megalakulása után Tildy javaslatára meghívták a pártvezérei posztra *Gaál Gasztont*, a nagybirtokos színezetű Agrárpárt vezetőjét. A két párt 1930. december 10-én fuzionált Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Agrárpárt néven.

¹⁴ A párt lapjának, a Magyarföldnek 1930. novemberi betiltását Szudy Elemér miniszteri tanácsos azzal indokolta, hogy " a párt szélsőséges áramlatoknak készített talajt s munkája nyomában »kommunista« sejték keletkeztek". *Vigh Károly*: Tildy Zoltán életútja. Békéscsaba, 1991. 23. o.

¹⁵ A programot elemzi és közli: *Vida István*, 1967. Közli még: Magyarországi pártprogramok 1919-1944. Szerk.: *Gergely Jenő, Glatz Ferenc, Pölöskei Ferenc*. Kossuth Könyvkiadó. 1991. 213-220.

Az új pártnak megfelelően elkészült az új program.¹⁶ Átvette a békésinek az általános agrárérdekeket tükröző gazdasági, hitelpolitikai követeléseit. A földkérdésről szólva azonban már csak demokratikus földbirtokpolitikáról beszélt, szociális követeléseiben pedig csupán a föld nélküli munkásság életfeltételeinek biztosításáról és állandó ellenőrzéséről volt szó. A politikai célkitűzések lényegében megmaradtak, mint ahogy az állam-szervezet demokratizmusát és tisztaságát célzó pontok is.

A Kisgazdapárt szervező és agitációs munkája 1931 nyaráig. Az 1931. évi országgyűlési választások

A párt a zászlóbontást követően, szem előtt tartva a közelgő országgyűlési választásokat, igyekezett az ország minél nagyobb területén kiterjeszteni politikai befolyását a birtokos parasztságra. Ennek érdekében a Budapesten tartott februári nyitó nagygyűlés után elsősorban az Alföldön, de szórványosan a Dunántúlon is a központi vezetőség tagjainak részvételével rendezett gyűléseken népszerűsítették a programot, és sürgették a pártszervezetek megalakulását minden helységben. A központ erejét elsősorban azokra a területekre összpontosította, ahol a befolyása kisebb volt, mint a kisgazdamozgalomtól korábban érintett vidékeken, amilyenek megyénk is számított.

A parasztság körében különösen erősen élt az igény, hogy legtekintélyesebb vezetőit időnként a maga körében láthassa, gondjai-bajai megoldására útmutatást az ő szájukból kapjon. Később is megfigyelhető a pártirányítók személyes buzdításának pozitív hatása a szervezkedésre, a pártéletre. Fokozottan így lehetett ez akkor, amikor a parasztság nagy része bár már ellenzéki hangulatú volt, de még csak ismerkedett az új párttal. Az, hogy a központi vezetőség figyelme ezidőtájt elsősorban más területekre esett, ha nem is bénítólag hatott a szervezkedésre, de úgy tűnik, hogy lassította azt. "...hetek óta sürgetik a párt központját, hogy a gyulai alakuló gyűlést tartsák meg, de a vezérek az országszerte folyó szervezkedés miatt eddig még nem jutottak el Gyulára" - olvashatjuk a Békésmegyei Hírlap egy május eleji számában.¹⁷

A hatósági szervek nyomásán, az idő rövidségén kívül az előbbinek is szerepe lehetett abban, hogy bár - mint ahogy korábban láttuk - megyeszerte ellenzéki hangulatban volt a birtokos parasztság, az országgyűlési választásokig mégis csak két helységben koronázta siker a pártszervező munkát: Vésztőn és Gyulán.

Időrendi sorrendben az első a vésztői alakuló gyűlés volt 1931. március 8-án, "melyen kb. 250-en vettek részt, akiknek háromnegyed részét a periférián lakó napszámos-elem tette ki".¹⁸ Az 1931 március 29-iki választmányi ülésükön a tárgysorozatban már a kerület megszervezése is szerepel.¹⁹

¹⁶ Vida, 1967. 91-92. Magyarországi pártprogramok..., 1991. 220-222.

¹⁷ Békésmegyei Hírlap, 1931. május 3.

¹⁸ Békés Megyei Levéltár, Gyula. (Továbbiakban: BML) Békés vármegye főispánjának általános iratai. (Továbbiakban: Főisp. ir.) A Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt megalakulása Vésztőn. Elnök: Eszlári István tehető kisbirtokos, a kisgazdakör alelnöke. Alelnökök Szöke Sándor és Márton János kisbirtokosok. Ügyvezető alelnök: Kis Gergely kisbirtokos. Titkár: Balog József terménykereskedő. Jegyzők: Varga Zsigmond sertéshizlaló és kis György cementáru kereskedő.

¹⁹ BML A Független Kisgazdapárt vésztői szervezetének iratai. A vésztői kisgazdapárt választmányának jegyzőkönyve. 1931. március 19.

Gyulán 1931 májusának elején alakult meg a párt helyi szervezete. A Békésmegyei Hírlap május 12-i száma már a megyei pártválasztmány előző napi gyulai megalakításáról tudósít. A gyűlésen részt vett 21 eleki gazda is, akik községük nevében bejelentették csatlakozásukat a Békés megyei szervezethez. Az összejövetelt dr. Csige-Varga Antal nyitotta meg. A szervezkedés szükségességét így indokolta: "A nagyobb bajok elejét veendő, hogy a közeli választások készületlenül ne találjanak bennünket - sürgős szükség van a szervezkedésre, hogy a Gaál Gaszton vezérsége alatti kisgazdapárt zászlója alatt sikeres küzdelemben indulhassunk." A Kisgazdapárt tömegbázisáról szólva kifejtette, hogy az államhatalomtól legkevésbé függő helyzetben a kisgazdák vannak, "ezért támaszkodik a Gaál Gaszton-féle ellenzéki párt elsősorban a kisgazdákra, de ez nem jelenti azt, hogy a többi társadalmi osztályokat elhanyagolja, sőt azoknak érdekeit éppúgy szívén viseli, mint a gazdákat". Persze nem ilyen ideologisztikus megfontolásból képezte a birtokos parasztság a párt fő bázisát, hanem mert érdekeik érvényesítése céljából a párt szervezést ők kezdeményezték, és az irányításukkal ment végbe. Amiért idéztük, az az, mert úgy gondoljuk, hogy kiolvasható belőle egyes értelmiségiek csatlakozásának egyik indító oka: a birtokos parasztságban látták azt a fő erőt, amely szembe tud szállni a kormánnyal az ország demokratizálása, a gazdasági gondok megoldása érdekében, miközben épségben hagyja a hagyományos kispolgári értékeket.

A megyei pártválasztmány vezetőinek az újság által közölt névsorában egy békési (Megyeri Sándor) kivételével mindenki gyulai, akik az értelmiséghez tartoztak (Elnök: dr. Schiffert Ferenc, alelnökök: dr. Csete József, dr. Hirman Ferenc, Megyeri Sándor, ügyvezető igazgató: dr. Csige-Varga Antal). Ez jelzi ennek a rétegnek megélhetése, neveltetése, környezete révén a parasztsághoz kötődő tagjainak a párt szervezet létrehozásában játszott fontos szerepét.

1931. május 25-én alakították meg a párt gyulai kerületét 150 ember jelenlétében, a vezérszónok a "párt egyik alelnöke" volt. Az egykorú sajtó szerint: "lelkesedés nem volt és így komolyabb ellenzéki megmozdulás sem." A lap tudósítása szerint a "gyűlésen elhangzottak a jelenlévő szociáldemokratáknak sem tetszettek, akik a nekik felajánlott pozíciókat sem fogadták el."²⁰ A későbbiekben látni fogjuk, hogy máshol rendezett kisgazdaggyűléseken is vettek részt szociáldemokraták, de - amennyiben hiteles a Kisgazdapárttal szemben erősen ellenséges hangvételű cikk híradása - erről az egy esetről tudunk, amikor számukra pozíciókat ajánlottak volna fel. Hogy ez megtörténhetett, az talán a sajátos gyulai viszonyokkal, a többi településtől eltérő, azoknál kisebb paraszti, és szélésebb iparos réteget magában foglaló társadalmi szerkezetével magyarázható.

*

Mint láttuk, a Kisgazdapárt tavaszi szervezőmunkáját már az országgyűlési választásokra való felkészülés jegyében folytatta. Ezt szolgálták a kerületi választmányok megalakítása Vésztőn és Gyulán, holott e körzetekben máshol csoportja nem volt. A három szervezettel rendelkező kerületben a következő jelölteket indították: a békésiben *Megyeri Sándort*, a helyi szervezet elnökét, a szeghalmiban *Varga Zsigmond*, jogász-terményke-

---

²⁰ Békésmegyei Hírlap, 1931. május 27.

reskedőt a gyulaiban *Csete Gyula*, volt polgármestert. A Tiszántúlon csak Bihar előzte meg Békés megyét a maga hat kisgazdapárti képviselőjelöltjével.²¹

A választások előtt nem maradtak el a helyi hatóságok biztosító intézkedései. A főispán értekezletet hívott össze a karhatalmi erők elosztására vonatkozólag. Igénylésére katonaság szállta meg Mezőberényt, Békést, Endrődöt, Gyomát, Orosházát, Szarvast. Békéscsabát és Gyulát rendőri és csendőri egységekkel erősítették meg.²²

A választási küzdelem különösen Békésen volt éles. Már a kisgazdapárti jelölt kiválasztásánál voltak bizonyos ellentétek "... a legutóbbi választások alkalmával úgy *B. Szabó István* (a pártszervezetnek, majd a megyeinek is későbbi elnöke, a szerz.), mint *Megyeri Sándor* jelölt akart lenni. E felett a kisgazdakör tagjai úgy határoztak, hogy jelöltjük *Megyeri Sándor* lesz, *B.Szabó István* pedig vonuljon vissza"- olvasható pár héttel később.²³

A párt szimpatizánsai számára így is több jelölt ajánkozott. A részvételhez szükséges ajánlások összegyűjtéséért *Megyerin* kívül indult *Szakács Andor* független jelölt, a kisgazdapárthoz közálló programmal, *Soós Sándor*, szintén FKGP programmal, *Dobránszky Béla* egységes párti, és *Takács József*, az SZDP országos vezetőségének tagja. *Soós Sándor* - *Takács Józseffel* együtt - ezen az előzetes erőpróbán kiesett, ami arra utal, hogy a szavazati joggal rendelkezők körében komoly erő nem állhatott mögötte.²⁴

A június 28-án tartott választás szoros eredményt hozott: *Dobránszky* 3620, *Szakács Andor* 3567, *Megyeri* 3375 szavazatot kapott. *Megyeri* népszerűségének a jele, hogy a parasztság alsó rétegeinek kormányellenes érzelmű tagjai megállapíthatóan nem rá, hanem *Szakács Andorra* adták voksukat.²⁵ Kiesése után a helyi szervezet elnöke feladta ellenzékiességét, s az Egységes Párt jelöltje mellett agítált. Az ellenzéki érzelmű parasztság *B.Szabó* vezetésével *Szakács Andor* mögött sorakozott fel. "Nekünk, akik rendületlen ellenzéki érzülettel viseltettünk a kormány iránt, legfőbb célunk volt, hogy a kormánypártot minden lehető alkotmányos eszközzel megbuktassuk, és az ellenzéki népakaratot érvényesítsük" - írta egy félév múlva *B. Szabó*.²⁶ A korábban *Megyerire* szavazók közül a *Szakács*-párthoz csatlakoztak többen. A július 6-án megtartott pótválasztáson *Szakács Andor* győzött 5621 szavazattal *Dobránszky Béla* 4829 szavazatával szemben. A független jelölt győzelme a Kisgazdapárté is volt. *Szakács Andor* egy év múlva belépett a pártba. (*Megyeri Sándort* 1932-ben kizárták a községi és a megyei választmányból, mire belépett az Egységes Pártba. A helyi szervezet új elnöke *B.Szabó István* lett.)

A másik két kerületben a párt jelöltjei alulmaradtak az Egységes Párttal vívott küzdelemben. A szeghalmiban *gr. Pongrácz Jenő* 5882, a gyulaiban *Temesváry Imre* 6118 szavazatával szemben *Varga Zsigmond* 3964-et, illetve *Csete Gyula* 3270-et szedett össze.

Figyelembe véve a nyílt választási rendszer körülményeit, ezek az adatok a párt jelentős térhódításáról tanúskodnak. (Ugyanakkor nem szabad elfelejteni, hogy a Kisgaz-

²¹ Vesd össze: *Tóth*, 1982. 69.

²² *Tóth*, 1982. 71.

²³ Békési Hírlap, 1931. július 12.

²⁴ A választásra vonatkozó adatokat lásd: Békésmegyei Hírlap, 1931. június 23.; Békésmegyei Hírlap, 1931. június 30.; Békési Hírlap, 1931. július 5.

²⁵ A békési Népkör 1933. szeptember 1-én keletkezett határozatában így írt: " Ez a legnagyobb részt földművelésből álló szervezet az, amely az 1931-es választások idején kivívta, hogy *Szakács Andor* párton kívüli programmal a békési választókerület megválassza." Békési Hírlap, 1933. szeptember 10.

²⁶ Békési Hírlap, 1931. január 5.

dapártnak más ellenzéki párttal nem kellett mérkőznie, tehát az adatok általában az ellenzék erejét is mutatják.) Békésen az első fordulóban a Kisgazdapárt jelöltje a szavazatok 33,77%-át kapta, a második fordulóban Szakács Andor 53,78%-ot (mint láttuk, Szakács győzelme a Kisgazdapárté is volt). Gyulán a szavazatok 35,72%-át, Szeghalmon 39,31%-át a kisgazdapárti szavazatok adták. A megyében a Kisgazdapárt - a békési pótválasztás nélkül - 10609 voksot szedett össze, ami az összes megyei szavazatok számának 15,01%-a. Az Alföldön Békés megyéből származott a nyílt szavazású kerületekben leadott kisgazdapárti szavazatok 16,64%-a, országosan 7,4%-a.²⁷ (Az ellenzéki pártok közül a megyében az SzDP az összes szavazatok 13,7%-ával nem sokkal maradt el a Kisgazdapárttól, az Országán induló Kossuth Párt az összes szavazatok 5,46%-át szerezte.)

A Kisgazdapárt szervezeteinek kiépülése, agitációs munkája az 1931-es választásoktól

Az 1931. évi országgyűlési választások után a Kisgazdapárt igyekezett szervezeti befolyását azokra vidékekre is kiterjeszteni, ahol ez eddig a megalakukása óta eltelt rövid idő miatt nem volt lehetséges. 1931 őszétől 1933 végéig a megye legtöbb településén megalakult a Kisgazdapárt helyi szervezete. A községi szervezetekre támaszkodva kiépültek a kerületiek, ezek részvételével kibővítették a megyeit.

Először természetesen azokban a járásokban indult el az aktív szervezőmunka, ahol már rendelkeztek helyi csoporttal. Szeghalmon 1931 novemberében bontott zászlót a párt. 1932 januárjában Füzesgyarmaton és Köröstarcsán rendeztek alakuló gyűlést. A januári szervezőmunka eredményének számít a békéscsabai szervezet megalakulása, a korabeli sajtó szerint "igen nagy taglétszámmal."²⁸

A párt szervezeti térhódításának menetét adatok hiányában pontosan megrajzolni egyelőre nem tudjuk. Úgy tűnik, 1932 tavasza a csendes, de annál szívósabb pártépítés időszaka volt. A gazdasági válság legmélyebb szakasza erre az esztendőre esett, ami ösztönzőleg hatott a parasztság kormányal szembeni elégedetlenségére, s ezáltal az ellenzéki kisgazdapárt szervezésére is. De előmozdíthatta a pártépítés sikerét az is, hogy a hatóságok több településen az ellenzéki pártok közül inkább elnézték bizonyos keretek között a Kisgazdapárt szervezkedését, mint például a Szociáldemokrata Pártét. 1932 nyaráig oly nagymértékben növekedett a párt szervezeti befolyása, hogy a júniusban megválasztott megyei választmányban 21 Békés megyei község helyi szervezetének, és sajátos módon 22.-ként egy Csanád megyeinek, Magyarbánhegyesnek képviselői foglalhattak helyet.²⁹ A dokumentumból kiolvasható, hogy az akkori közigazgatási beosztás szerint a

²⁷ Vesd össze: *Tóth*, 1982. 69-70.

²⁸ Az ide vonatkozó adatokat lásd: *Független Kisgazda*, 1931. november 19.; 1932. január 24. Szeghalmon elnök: Kuruczko Mihály gazdaköri elnök, ügyvezető elnök: Szeghalmy Gyula földmunkásköri elnök. Alelnökök: Ambrus Lajos gazdaköri alelnök, Boruss M. Bálint, Cs. Nagy Imre, Kígyós Imre földmunkásköri elnök, Hegyesi I. Imre, Sándor Lajos ipartestületi alelnök.

²⁹ Magyar Alföld, 1932. június 26. Elnök: Bartolf Márton (Mezőberény). Alelnökök: Zsilák Mihály (Békéscsaba), Krisnyák Pál (Szarvas), Varga Zsigmond (Vésztő), Kovács Pál (Békéscsaba). Pártigazgató: dr. Forray Lajos (Békéscsaba). Titkárok: Patay András és Saguly János (Békéscsaba). Pénztáros: Darida Károly (Békéscsaba). Ellenőrök: Bohus M. György és Kliment Z. András (Békéscsaba). Választmányi tagok: *Békéscsaba*: Aradszky György, Bagyinka György, Botyánszky Mihály, Drienyovszky János, dr. Gyöngyösi János, Kaczkó János, Kovács András, Laczó János, Meliskó János és Varga Mihály; *Békés*: Balogh Imre, Kovács

békési, a gyomai, a szeghalmi járásra a szervezeti befolyás teljes egészében kiterjedt, a szarvasi járásban csak olyan kisebb faluban nem volt képviselő, mint Csabacsüd. A szervezeti befolyás a legkisebb a gyulai járás nagybirtok uralta községeiben, és az orosházi-ban volt, amely utóbbiban a járási székhelyen az ellenzéki parasztság körében a Kossuth Párt nagyobb befolyással bírt.

A teljes kép érdekében azonban rögtön megjegyezzük, hogy ugyanannak az újságnak híradása szerint, amelyik a megyei választmány névsorát közreadta, csak a következő hónapban alakult meg Gyomán a Kisgazdapárt. A Körösladányban, 1932 decemberében, a két hónappal korábban elhalálozott Gaál Gaszton emlékére rendezett gyűlésről szóló jelentéséhez a főszerkesztő hozzáfűzte: "Jelentem végül, hogy a Független Kisgazdapártnak Körösladány községben nincs is pártszervezete".³⁰ Nem valószínű, hogy a járás vezető tisztségviselője ebben az ügyben tévedett volna. Ezek a példák arra figyelmeztetnek bennünket, hogy esetlegesen olyanok is helyet kaptak a választmányban, akiknek a településén még nem bontott zászlót hivatalosan a párt.

A párttagság létszámát a megyében források híján megállapítani nem lehet. Egy sajtóforrás szerint Békéscsabán 1932-ben 7000 fő volt a Kisgazdapárt tagjainak száma. Ez az adat azonban több okból is hihetetlennek tűnik.³¹

A pártba való belépés a legtöbb esetben nem egyénileg, hanem csoportosan, gazdakörök, olvasókörök útján történt. Mezőberényben a Gazdakör és a Földmunkás és Törpebirtokok Olvasókör, Békésen jórészt a Kisgazdakör és a Népkör tagjaiból került ki a párt tagsága, Vésztőn a Kisgazdakör és a Földművelő Munkásegylet vezetői és tagsága szervezettel beléptek a pártba, Gyulán a 48-as Körnek volt köszönhető a párt helyi szervezetének a megszületése, "mely területileg egyedül volt és nem minden eredmény nélkül kisgazdapárt".³²

A helyi szervezetek magját adó gazdakörök mellé a legtöbb településen csatlakoztak a parasztság alsóbb rétegeit tömörítő olvasókörök (népkörök, földmunkáskörök), amit a parasztság többségét foglalkoztató azonos problémák tettek lehetővé. *Féja Géza* szerint Békést, Gyomát és Gyulát a kisgazdák és az agrárproletárság együttműködése, közös politikai frontja jellemezte.³³ *B. Szabó István* a Békési Hírlap 1932. január 5-i számában a bir-

---

Endre, Mészáros Imre, Mucsi Imre, Sebestyén Mátyás, Szabó Gábor, B.Szabó István, Szücs Imre, dr.Varga István és Vas Lajos; *Békéssámon*: Tóth István; *Csorvás*: Sebestyén András; *Endrőd*: Frolyó István, Hanyecz Vincze, ifj. Kovács Frigyes, Szabó Elek és dr. Tóth István; Füzesgyarmat: Czeglédi Imre, ifj.Daru István,, Dékány Imre, Gacsári Ferenc, id.Sári József, Szőke János,Tóth Zsigmond, és Turi Károly; *Gyoma*: Kruchió Lajos, Pikó Béla, Szilágyi Mihály és Tiba András; Gyula: dr.Csete József, Fábián András, Metz József és Saal József ; *Kondoros*: Látkóczy Imre, Bertók András; *Köröstarcsa*: Bernáth Gusztáv, Gaal Antal, Mező László, Tóth László; *Körösladány* : F.Nagy János, Sánta Mihály; *Kétegyháza*: Dávid János; *Mezőberény* Eiler Mihály, Filó Sámuel, Pilisi Márton, Rocskár János, Schultz József, és Szabó Árpád; *Magyarbánhegyes*: Fazekas Ferenc; *Nagyszénás*: Mengyik János; *Ócsöd*: Szabó Ferenc; *Pusztaföldvár*: Rajki Sándor; *Szarvas*: Borgulya Pál, Darida György, Janurik András, Sonkoly János; *Szeghalom*: Ambrus Lajos, Kruchió Mihály, Szeghalmi Gyula, Zsiba Gyula; *Tótkomlós*: Asztalos András, Lehoczky Pál,és Paulik János, *Vésztő*: Balogh József, Csüllög Gergely, Eszláry István, Gönczy Béla, Kiss Gergely, Kiss György, Krucsó Sándor, Marhás István, Pardi István, Turbucz Ferenc és Varga József

³⁰ Magyar Alföld, 1932. július 23.; BML Főisp. ir. 1509/1933. Jelentés a Körösladányban Gaál Gaszton emlékére tartott gyűlésről.

³¹ Független Kisgazda, 1932. június 19. Az újság által közölt adat az 1930-as összes keresőnépeség 30%-a, és az östermelő keresőlakosság több mint 72%-a lenne.

³² Magyar Alföld, 1932. július 16.

³³ *Féja Géza*: Viharsarok. Bp. 1937.

tokos parasztság és a földmunkásság érdekközösségéről így írt: ..." nekünk a munkástársadalom hazafias alapon álló és becsületesen gondolkodó rétegével egy táborban a helyünk akkor, amikor bennünket egyformán érintő gazdasági érdekünk megvédéséről van szó. A Kisgazdapárt elnevezés csak haszontalan félrevezetés volna akkor, ha a valóságban pedig a munkássággal nem akarnánk együttműködni." Azon túl, hogy úgy érezzük, az idézet őszintén hirdeti a politikai együttműködés gondolatát, fel kell figyelni arra, hogy ezt erőteljesen a gazdasági érdekek motiválják, valamint hogy ez csakis az alsóbb rétegeknek "hazafias alapon álló és becsületesen gondolkodó", tehát a radikalizmust feladó, a munkásmozgalommal nem szimpatizáló tagjaival képzelhető el. Persze a közös politikai front megteremtése nem ment máról holnapra. B. Szabó erre így emlékezik: "Rendszeresen elmentünk egy-egy kisgazdacsoporttal a Népkör rendezvényeire, viszont a mezőgazdasági munkások csoportja is részt vett a Kisgazdakör rendezvényein. Kezdték bizonyos megértés mutatkozni egymás iránt. Természetesen voltak mindkét részről, akik gyanakvással nézték ezt a barátkozást, de ez bennünket nem zavart és érintkezésünk továbbra is rendszeres maradt."³⁴

*

A helyi szervezetek tevékenysége leginkább egy-egy gyűlés kapcsán lesz ismertebbé. A községek politikai életében kifejtett munkájukról források hiányában alig kaphatunk képet. Kivételnek számít a vésztői szervezet, melynek választmányi jegyzőkönyve fennmaradt, s a többi szervezetnél gyakrabban szerepel a fősztorgabírói jelentésekben.

Vésztőn a párt motorja, tényleges irányítója Varga Zsigmond, a párt helyi jegyzője volt. Jogász végzettsége ellenére hajlott arra, hogy a "népjogot" előnyben részesítse az írott joggal szemben, s ha úgy látta jónak, nem riadt vissza a spontán tömegdemonstrációtól sem. Határozott ellenzékiességének, szociális érzékenységének nem kis szerepe volt abban, hogy a vésztői szervezet következetesen felvállalta a parasztság minden rétegének védelmét.³⁵

A választmányi üléseiken elhangzott javaslatok elsősorban a napi gazdasági gondok megoldását célozták. Az agrárproletárok részére követelték: boletta nélküli búza őrlésének engedélyezését, inségmunkák szervezését, veteményeskertnek való illetményföld juttatását a földnélküliek részére, az ingyenes gyógyszerellátás kiterjesztését a keresésképes napszámosokra és törpebirtokosokra, és hogy kötelezzék a nagygazdákat bizonyos munkanapszám biztosítására az inségesek számára. A birtokos parasztság érdekében kívánták, hogy: biztosítsák az állatok oltásához szükséges szérumot, adják szabad forgalomba az uradalmak használatában lévő utakat és hidakat. Ezek mellett általános paraszti követelésnek tekinthető a községi előljárók tiszteletdíjának csökkentése.³⁶

A községi képviselőválasztás 1932-ben forró hangulatú volt Vésztőn. A fősztorgabíró a csendőrség segítségét is igénybe vette a nyugtalanság lecsillapítására. A jelölő gyűlésen Varga Zsigmond, "aki jogon néhány évet végzett, nem volt képes felfogni, hogy jelölésé-

³⁴ BML Békési Fiókja, B. Szabó István iratai. B. Szabó István visszaemlékezése. (Kézirat) Megjegyezzük még, hogy a fentiek ellenére 1933-ban pont a békési szervezetnél került sor a Népkör szervezett kilépésére. BML Főisp. ir. 1509/1933. A Népkör memoranduma.

³⁵ A vésztői szervezet tevékenységéről lásd még: *Leiner Gyula*: A Horty rendszer negyedszázada Vésztőn. In: *Vésztő története*. /Szerk.: Szabó Ferenc/ Vésztő, 1982. 262-265.

³⁶ BML A vésztői kisgazdapárt választmányának jegyzőkönyve.

nél a népakaratot nem vehetik figyelembe, csupán a képviselőtestületet." Mikor a Kisgazdapárt jelöltjeit nem voltak hajlandók figyelembe venni, Varga Zsigmond kivonult a gyűlésről, s az utcán összetoborzódott mintegy 600 emberrel akarta megválasztatni őket. A tömeg csak a csendőrség sortüzére oszlott szét. Ezután "a jelölőgyűlés elejétől végig minden állásra két esküdt kivételével a régieket jelölte egyedül", akiket 300 főnyi választóközönség jelenlétében meg is szavaztak.³⁷

1933. februárjától gyűléstilalom akadályozta - és nemcsak Vésztőn - a rendszeres pártéletet. Március 30-án a szervezeti és alapszabályba ütközően "bizalmasértekezletet" voltak kénytelenek tartani a vésztőiek, mert félték a lebukástól. Az értekezleten egy Intéző Bizottságot választottak, amely átvette a szellemi irányítást az elköltöző Varga Zsigmond helyett.³⁸ Varga Zsigmond távozása után a kisgazdapárti szervezkedés visszaesett a községben, s csak 1937 után lendült fel ismét.

*

Varga Zsigmond jól példázza, hogy egy-egy vezető egyéniség milyen mértékben meg tudta határozni a szervezetek arculatát, tevékenységét. Agilitásukkal, szervezőkészségük-

³⁷ BML Főisp ir. A szeghalmi járás főszolgabírójának jelentése a főispánnak. 119/1932. Figyelemre méltó, hogy a szervezet választmánya a községi választásokra készülve a leendő képviselőkre érvényes pártfegyelmi pontokat, valóságos kis etikai kódexet fogadott el.

"1. Minden képviselőtestületi ülésen, ha csak egészségi viszonyaink és esetleges rendkívüli körülmények abban meg nem gátolnak, minden egyes képviselő testületi ülésen részt veszünk és arra a legjobb lelkiismeretünk szerint a nép és a község felmerült közügyeiben az emberileg elérhető legnagyobb igazságossággal felszólalunk és a községi autonómia törvényes korlátain belül harcolunk.

2. Kötelezzük magunkat, hogy minden képviselő testületi ülést megelőzőleg, a tárgyalás napját megelőzően este kölcsönösen megállapított helyen és időben ú.n. tanácskozó vitaestére összejövünk, hogy a községközi tanács ülésen egységesen előre kidolgozott tervekkel egyetemlegesen léphessünk fel.

3. Kötelességünknek tartjuk, hogy a képviselő testületi ülések tartalmáról és mikéntjéről a nagyközönség részére beszámolót tartunk, hogy ezúton is a községi lakossággal a szerves közügyi kapcsolat egyszer és mindenkorra megeremessék.

4. Ha bármelyikünkön netalan a pártfegyelmem lazulása volna észlelhető és erre visszavezethető a tárgyaláson lelkiismeretesen bármelyikünk részt nem venne, sőt mi több esetleges elmaradását komoly elfogadható indokkal kimenteni nem tudja, akkor:

1. A pártvezér részéről figyelmeztetésben részesül

2. Ha ez nem használna a párt egyetemes vezetősége részéről jegyzőkönyvi megrovásban részesül

3. Ha pedig lenn ennek sem lenne fogantja, kétszeri közvetlen egymás után ismétlődő jegyzőkönyvi megrovás esetén, a nagy nyilvánosság előtti pellengérré állítás és megszegényítés következik, amely igen kellemetlen eset bekövetkezése esetén, nevezett kötelességének tartja a nép által rábizott tisztségről, azaz szószérint a képviselői pozíciójáról lemondani.

4. Esetleges személyi meghasonlások esetén a felmerült ügyben dönteni mindég a pártvezér elnöklésével, az összes képviselői párttagok titkos szavazás alapján hivatottak, amely határozat fellebbezhetetlenül végérvényes.

5. Ha bármelyikünk az idők folyamán a párt ténykedéseivel szemben esetlegesen meghasonlana és magára nézve a pártfegyelmet nem tartaná kötelezőnek, a pártból bármikor teszése szerint kiléphet, amit ellenben a párt vezetőségének tartozik kellőképpen megindokolva írásban bejelenteni.

6. Mindezek megtörténte után is mindazon képviselőjelölt, aki a párt zászlaja alatt jutott be a községi képviselő testületbe, hogy úgymondjuk egy kis parlamentbe, a párt gyakorolja a pellengérré állítás jogát, ha nevezett a néppel szemben tett fogadalmáról megfélekedne és a képviselőtestületi ülésen való tüntető meg nem jelenésével egyenesen megsúfolná azt a szent hivatást amire önként vállalkozott."

BML A vésztői kisgazdapárt választmányának jegyzőkönyve.

³⁸ BML A vésztői kisgazdapárt választmányának jegyzőkönyve.

kel elősegítették a szervezeti élet fenntartását a gyűléstilalmakkal nehezített időszakokban is. Szeghalmon a párttevékenység Tildy Zoltán leköltözése után élénkült meg, s lett a község a pártnak nemcsak megyei, de országos szinten is egyik központja. Kitűntek aktív politikai tevékenységükkel a mezőberényi program alkotói, mindenekelőtt Bartolf Márton és Filó Sámuel. Ilyen egyéniség volt Békéscsabán *Gyöngyösi János*, aki publicisztikai tevékenységével és a vármegyei törvényhatósági bizottságban az ellenzék összefogásával tűnt ki. De ide sorolhatjuk B.Szabó Istvánt is, aki később egyre nagyobb tekintélyre tett szert a pártnban.

A megfelelő vezető hiánya elősegíthette a hatósági szervek nyomása, a gyűléstilalmak közepette a pártélet elsorvadását, mint azt a legjobban Szeghalom esete mutatja. Az 1933. július 16-án Szeghalmon megtartott pártértekezletnek célja, hogy "a két évvel ezelőtt megalakult, de működést ki nem fejtett kisgazdapártot életre hívja és a következő szervezkedést a közönségnek tudomására hozzák."³⁹ Szeghalmon a pártélet annyira gyenge volt, hogy szeptember 10-én a szeghalmi szervezet újbóli megalakítására került sor. A forrásokból úgy tűnik, Gyulán is hasonló mérvű visszaesséssel kell számolnunk. Itt augusztus 6-án bontott ismét zászlót a párt.⁴⁰

A Kisgazdapárt szervező és agitációs munkája 1933 nyarán és őszén öltött ismét nagyobb méretet. Az ekkor rendezett gyűléseket a szociáldemokrata vezetők is fokozott figyelemmel kísérték. Már július 11-ike, a február 6-án elrendelt gyűléstilalom feloldása előtt nem sokkal tartottak 100-200 főnyi gyűléseket. A gyűlések célja a Kisgazdapárt politikájának népszerűsítése, a pártélet fellendítése volt. Az 1933. június 25-én, Orosházán tartott gyűlésnek *Ravasz Antal*, a párt helyi ügyvezetője szerint "legfontosabb célja ... hogy felébressze az emberekben a politikai öntudatot." Filó Sámuel szavaiban a helyi szervezet támogatását kérte: "Három éve próbálkoznak Orosházán a szervezkedéssel, de ezideig eredménytelenül, a jövőben hathatósabb támogatásra lesz szükség."⁴¹

Július 9-én az orosházi járásban Csorváson és Gerendáson, a szeghalmi járásban Füzesgyarmaton és Vésztőn tartottak gyűléseket. Az orosháziban *dr. Forray Lajos* megyei pártigazgató, *Vandlik Mátyás*, *Saguly János* a megyei pártszervezet titkára mondott mindkét helységben beszédet, a szeghalmi járásban Tildy Zoltán, Füzesgyarmaton *Gocsári Ferenc*, *Czeglédi Imre*, *Diószegi Márton*, *Vésztőn Gönczy Béla*, *Kis Gergely*, *Pardi Sándor* megyei választmányi tagok. Csorváson a gyűlésen "nagyobbrészt vagyontalan földmunkás emberek vettek részt és azon jelen voltak a szociáldemokrata párt csorvási vezetősége is teljes számban"- jelentette a járás főszoigabírója.⁴²

A beszédekben a szónokok körvonalazták a párt programjának egy-egy részét. Orosházán Filó Sámuel szerint: a párt programja "agrárdemokrácia, a kereset arányos elosztása." Ugyanő a papi birtokok felosztásának útján demokratikus földreformot kívánt. Mással a szónokok csak "igazságos földreformról" beszéltek. Követelték a titkos választójogot, hogy minél nagyobb arányban részt vehessenek a parlamentben, továbbá a gazdádósságok rendezését, a mezőgazdaságot védő vámpolitikát. Támadták a kartelleket, az

³⁹ BML Főisp. ir. A szeghalmi járás főszoigabírójának jelentése dr. Temesváry Imre országgyűlési képviselő beszámolóiról. 1509/1933.

⁴⁰ Magyar Alföld, 1933. július 13. Pártelnök: Metz József, alelnökök: dr. Schriffert Ferenc és Tar József, jegyző: dr. Japport Márton, helyettes jegyző Monori Mihály. Az újság szerint még két alelnöki és a párttitkári poszt később került betöltésre.

⁴¹ BML Főisp. ir. A szeghalmi Független Kisgazdapárt gyűlése. 1509/1933.

⁴² BML Főisp. ir. Az orosházi járás főszoigabírójának jelentése. 1509/1933.

adózási rendszert, a kormánypártot. Tiltakoztak a gyűléstilalmak ellen, ami a normális politikai élet akadályozásával csak a kommunistáknak kedvez: "...gyűléstilalmak vannak, ennek az lesz az eredménye, hogy a nép Moszkvát fogja hallgatni a rádión"- mondta Forray Lajos.⁴³

A tilalom feloldása után a párt agitációs lehetőségei kibővültek, ősszel nagyobb tömegeket megmozgató gyűléseket tartottak. Érdekes - de erre már korábban is láttunk példát - , ezeknek egyikét-másikat a szociáldemokraták is figyelemmel kísérték. Szeptember 10-én került sor a szeghalmi szervezet újraalakítására. A gyűlés 1500 főnyi hallgatóság előtt folyt le, s oly nagy sikerrel, hogy a fősztolgabírói jelentés szerint " a Független Kisgazdapárt szervezkedése hatalmas arányokat fog ölteni a szeghalmi választókerületben. A Nemzeti Egységnek fokozott tevékenységére lesz szükség."⁴⁴

Ezután október 15-én egy napon Békéscsabán, Békésen, Mezőberényben. Orosházán tartottak nagygyűléseket.⁴⁵ A legnépesebb a békési volt 1500-2000 fővel, a többi 300-600 fő között változott. Békéscsabán a szociáldemokrata vezetők teljes számban megjelentek, Mezőberényben a hallgatóság jórészt szociáldemokrata volt a fősztolgabírói jelentések szerint. A gyűléseken részt vett Eckhard Tibor, Tildy Zoltán, s a párt más országos vezetői, s eljöttek a környező megyékből is. Követelték a titkos választójogot, támadták a kormányt az erről szóló törvényjavaslat el nem készítése miatt. "Én azt látom, hogy a mai kormányzat világosan látja azt, hogy a titkos választójog törvénybe iktatása bukását idézné elő. Hisz a titkos választójog törvénybe iktatás esetén terrort, szuronyokkal, megvesztegetéssel és pénzzel nem lehetne a választást befolyásolni. Ez volna az egyetlen módja annak, hogy minden ember politikai véleményét szabadon, befolyástól mentesen nyilvánítaná"- mondta Tildy Zoltán a békési gyűlésen. Bíralták Gömbös Gyulát a 95 pontos Nemzeti Munkaterv ígéreteinek be nem tartása miatt. A 95 ponttal szemben Eckhardt Tibor 10 pontból álló javaslattal állt elő, melyet részletesen Békésen ismertettek. Legfontosabb követelése a közterhek mérséklését, a parasztság különböző rétegei számára a létfeltételek védelmét célozták. Követelte egy olyan földterherrendezés törvénybe iktatását, amely a terheket igazságosan és egyenlően osztja el a birtok arányának megfelelően. Eszerint a 100 holdon aluli birtokokat nem lehetne elárvereztetni, hanem adósságait az illető vidéken szokásos földhasznóbérnek harminc éven át történő fizetésével rendeznék. A 100 és 1000 hold közötti birtokok esetében már differenciált lenne az eljárás. A jól gazdálkodók adósságait a 100 holdon aluliakhoz hasonlóan kellene megállapítani, a rosszul gazdálkodó birtokát az állam vegye át, s kötvényekkel fizesse ki a hitelezőket, a birtokába jutott földdel alapját vetve meg egy új telepítési akciónak. Az 1000 holdon feletti nagybirtokosok adósságaikat csak földben és búzában válthassák meg. Az adót természetben, a búza árának alakulásától függetlenül fizethessék. A túlságos elaprozódás megakadályozása céljából a legkisebb birtokkategóriákban paraszt hitbizomány intézményes megvalósítását, és a holtkézi birtokoknak örökbérlet formájában " kisemberek " kezébe juttatását akarta. A telepítéshez szükséges tőkét a biztosítás államosításából kívánta előteremteni. Fontosnak tartotta város környéki telepítések révén a kisiparosok és kishivatalnokok földterülethez juttatását. Nem számítanak újnak a mezőgazdasági termelés jövedelmezőségének biztosítására, az agrárröllő megszüntetésére tett javaslatai. Kartell elle-

⁴³ BML Főisp. ir. Az orosházi és a szeghalmi járás fősztolgabírójának jelentése. 1509/ 1933.

⁴⁴ BML Főisp. ir. A szeghalmi járás fősztolgabírójának jelentése. 1509/1933.

⁴⁵ A gyűlések lefolyására vonatkozó iratok: BML Főisp. ir. 1509/1933. Az orosházi, a békési járás fősztolgabírójának jelentései, a Magyar Királyi Rendőrség békéscsabai kapitányának jelentése.

nes követelése: új részvénytársasági törvény, a kartellek megszüntetése, a szénbányák nacionalizálása, a gyáripar újjászervezése, az ipari szeszkontingens teljes beszüntetése, a szérumkartell állami kézbe vétele. Nem maradtak el az államszervezet olcsóbbá tételét követelő pontok. Az állami költségvetésnek az 1926. évi nivóra való leszállítását, az álláshalmozások megszüntetését akarta. Kívánta a pengő devalvációját, a pénz értékének a csökkent árakkal és a megcsappant jövedelmekkel való arányba hozását. Az egy szobakonyhás lakások adómentességét követelte, melyet idővel a két szoba-konyhásoké követné. Ezenkívül bírálta a házadót, a kisbirtokok földadójának leszállítását, és progresszív adókulcsának felállítását kívánta. A parasztsághoz kötődő kisiparosság érdekeit szolgálta a gyáripar egyeduralma megszüntetésének és helyette a kisipar létrehozásának és a háziipar felkarolásának gondolata. A javaslat utolsó pontjában a munkanélküliség erőteljes megoldását követelte, valamint Magyarország határainak revízióját hangoztatta.

*

1933 végére kiépült a Független Kisgazda,- Földmunkás és Polgári Agrárpárt Békés vármegyei szervezetének lényegében a második világháborúig érvényes formája. Ezután már csak néhány kisebb településen került sor zászlóbontásra (Pl. Újkígyós, 1935; Gyulavári 1937). Kialakultak a párt földrajzi erőviszonyai. A harmincas évek végére már hagyományosan erős kisgazda szervezettel rendelkező vidéknek számított mindenek előtt a békési és a szeghalmi járás, de ilyen volt a szarvasi és a gyomai járás is. Az előbbieknél kevésbé tudott viszont gyökeret verni a gyulaiban és az orosháziban.

A Független Kisgazdapárt megalakulása után paraszti körökben a legszámottevőbb ellenzéki párttá vált. Szélesebb paraszti rétegek számára tette lehetővé legalább helyi szinten a politikába való bekapcsolódást, noha e tekintetben nem volt ellentmondásokról mentes. Fórumot adott azoknak, akik a rendszer demokratizálását, egy emberibb világot szerettek volna.

Beginning of organizing of Independent Small-holder Party in Békés county /1929 - 1933/

– Kocsor János –

Résumé

In 1920 the Small-holder Party of Nagyatádi-Szabó István was in majority in the Hungarian national assembly. In 1922 Count Bethlen István entered into the party, and from inside he made a conquest of it pushing into background the real small-holders. After death of Nagyatádi and following the parliamentary election in 1926 the small staff government-party small-holder group staying in the parliament wasn't able to express interests of propertied peasantry. For effect of Great Depression in 1929 - 1933 the political organizing of the peasantry became lively, certain layers of it approached each other. Their aim was to revive the Small-holder Party of Nagyatádi-sort.

The small-holder movement in Békés county examined by the study joined to more moderate ones among tendencies developing in several points of the country. The role of the county in establishing the Independent Small-holder Party was determining. The suggestion for reviving the old Nagyatádi-spirit Small-holder Party was heard first on the exceptional general assembly of Békés county Small-holder Association what was held on 20. Oktober, 1929. The first platform of the movement was elaborated in December, 1929 in Mezőberény considering the former platforms of the died Small-holder leader. They didn't position themselves on open opposition basis, but more points of their draft plan, as for example the secret suffrage, aimed to democratize the public life. On 12 Oktober, 1930 the Independent Small-holder, Navy and Civil Party launched with nationwide validity in Békés, in the name-giving village of the county, and later after uniting with Agricultural Party it inserted into its name the agricultural mark, too.

On the election in 1931 the Party started candidates in three places in the county but they failed out in the first round. In the second round however Szakács Andor in Békés managed to get into the parliament with their assist, and later he joined the Party. Due to party organizing with renewed effort in 1932 and meetings next year the Independent Small-holder Party launched in every considerable village in the county by the end of 1933.

(Translated by Schäferné Beke Katalin)